

KNIHOVNÍ FONDY V NEJSTARŠÍ A NEJVĚTŠÍ VEŘEJNÉ HUDEBNÍ KNIHOVNĚ ČR – PROBLEMATIKA JEJICH PREZENTACE A ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ

Jana Navrátilová, Městská knihovna v Praze

V době, kdy hudba a zvuk se zdají hrát tak důležitou roli v životě či lépe řečeno v životním stylu prakticky téměř každého soudobého člověka, má jistě smysl klást si v tomto kontextu některé ne sice nové, ale i na pozadí dynamicky se vyvíjející informační společnosti dosud stále aktuální otázky. Těmi nejzásadnějšími jsou v našem případě bezesporu zcela jednoduchá zjištění o tom jak, za jakých podmínek a s jakými výsledky se s naplňováním současných potřeb a požadavků veřejnosti vyrovnávají konkrétní knihovny.

Chceme-li se orientovat v současné situaci a posoudit stav hudebních oddělení českých a moravských knihoven v určitém výhledu, měli bychom především

- začít detailně a diferencovaně uvažovat o všech činnostech spojených s jejich každodenní službou veřejnosti
- pokusit se poznávat a konkretizovat reálné možnosti praktického naplňování knihovnických služeb v hudebních odděleních knihoven a institucí
- zabývat se konkrétními dopady vyplývajícími z příslušné legislativy na stávající podobu knihovnických služeb v souvislosti se všemi druhy hudebních dokumentů a s jejich zpřístupňováním
- hledat a domýšlet optimální východiska pro vyřešení s tím souvisejících současných i některých budoucích aspektů autorsko právní problematiky
- vzít plně na vědomí širokou škálu na sebe navazujících muzikologických, knihovnických, provozně-ekonomických eventuelně technologických činností a podmínek, nezbytných pro plnohodnotné fungování hudebních oddělení v rámci veřejných a univerzálně zaměřených knihoven
- otevřeně diskutovat o skutečných a dlouhodobých dopadech případné redukce či utlumování těchto provázaných činností na kva-

litu knihovnických služeb a domýšlet důsledky takového stavu na vzdělání a kulturní úroveň populace

Tradice a současnost – ohlednutí a fakta v souvislosti se 110. výročím činnosti hudebního úseku ÚK MKP

Hudební oddělení (úsek) Ústřední knihovny Městské knihovny v Praze existuje jako součást původně Obecní knihovny od roku 1893 a právě letos oslavuje jubileum 110 let od doby svého založení.

- Délkou svého trvání a šíří svého fondu patří dnes toto specializované oddělení k nejstarším a největším veřejným hudebním knihovnám v Evropě.

V období Rakousko-Uherské monarchie rostl zdejší hudební fond nejprve jen velmi pozvolna, v roce 1905 mělo hudební oddělení pro své uživatele k dispozici zhruba 4000 svazků hudebnin a knih o hudbě. Prudký vzestup těchto služeb však nastal po převratu v roce 1919, kdy došlo zároveň i k mocnému impulsu pro rozvoj českého hudebního knihovnictví vůbec. Tehdy ještě zcela mladá Československá republika uložila prováděcím nařízením k zákonu o veřejných obecních knihovnách všem obcím s více než 10.000 obyvatel povinnost zřídit v nich hudební oddělení s nabídkou hudebnin a knih o hudbě. V roce 1922 byl na přímou výzvu tehdejšího dynamického ředitele Veřejné knihovny hl. města Prahy (tak zněl oficiální název MKP v období první Československé republiky) Jana Thona pověřen vedením hudebního oddělení JUC. Josef Plzeňský, právník s hudebním vzděláním. Pro zakotvení a potvrzení jeho společenské a odborné prestiže bylo hudební oddělení v souvislosti s tehdejšími blížícím se stým výročím narozením B. Smetany, jedné z ikon české hudebnosti, pojmenováno **Knihovnou Bedřicha Smetany**

- Tento název si zachovalo až do roku 1996, kdy byla ÚK MKP uzavřena z důvodů celkové rekonstrukce a v souvislosti s jejím přechodem na plně automatizované knihovnické služby. V nově řešeném prostoru je hudební oddělení jako speciální složka knihovnických služeb ÚK MKP integrálně vsazeno do společného automatizovaného knihovnického provozu.

V průběhu dalších dvaceti let dosáhl stav fondu Knihovny Bedřicha Smetany na sklonku první republiky počtu 60.000 svazků. Při ujasňování dlouhodobé strategie rozvoje hudebního oddělení bylo poslání veřejné hudební knihovny poprvé definováno také jako významný **kulturní úkol**. V otázkách budování a vnitřní organizace se naopak uplatnil spíše pragmatický přístup, který umožnil rychlé a efektivní vyřešení řady komplikovaných problémů spojených s vymezením struktury hudebního fondu, s jeho katalogizací, popisem a prezentací pro potřeby široké čtenářské veřejnosti.

- Elektronický katalog MKP zveřejňuje záznamy a umožňuje vyhledávání veškerého hudebního fondu; starší záznamy přepsané v retrokonverzi jsou v něm nadále doplňovány a zpřesňovány. Pro

potřeby předmětného vyhledávání disponuje katalog v současnosti mj. tezauzem téměř 2000 deskriptorů s obsahem hudebně historickým, oborovým, druhovým, žánrovým, hudebně formálním a obsahovým (nástrojové obsazení) a souborem téměř 400 číselných kódů charakterizujících obsah zvláště podle druhu dokumentu (knihy, hudebniny a zvukové nahrávky).

- Základní druhovou a formální strukturu fondu popisují tradiční signatury, používané v této knihovně od 20. let dvacátého století :
- sig. V = vzácné tisky (hudebniny, knihy; výhradně prezenční fond)
- Hudebniny = noty
- sig. VP = partitury (orchestrální, vokálně orchestrální a komorní skladby)
- sig. VO = klavírní výtahy oper
- sig. VD = melodramy
- sig. VC = komorní hudba (od trií výše)
- sig. VK = klavír
- sig. VH = housle
- sig. VN = ostatní sólové nástroje
- sig. VZ = sólový zpěv, sbory; zpěvníky
- sig. VA = hudebniny s přílohou zvukového média
- Knihy o hudbě
- sig. VT = knihy o hudbě a vázané ročníky hudebních časopisů
- sig. VB = libreta
- Nahrávky
- Sig. SV = gramofonové desky (výhradně prezenční fond)
- sig. CD = kompaktní disky
- sig. KZ = magnetofonové kazety

Ve své dlouhodobé koncepci budování hudebního oddělení vycházel Plzeňský i jeho následovníci především z myšlenky racionální spolupráce s ostatními pražskými hudebními knihovnami a institucemi archívního a sbírkového charakteru a o co nejtěsnější zapojení se do pražského hudebního života.. Při úvahách o vzájemné koexistenci, kterou nahlížel především z hlediska naplňování potřeb co nejširšího okruhu uživatelské veřejnosti, jednoznačně preferoval souhrn před soupeřením či zdvojováním odborných úkolů.

- V širší součinnosti se službami poskytovanými hudebním oddělením NK i dalšími pražskými odbornými knihovnami a archívy (AMU, Konzervatoř, FF UK, AV, České muzeum hudby) je hlavním posláním této veřejné hudební knihovny péče o vzdělávání, orientaci a kulturní potřeby co nejširšího spektra čtenářů, mezi něž - tehdy stejně jako dnes - náleží amatérští i profesionální hudební-

ci, hudební pedagogové a studenti, dramaturgové, publicisté, odborná muzikologická veřejnost i příležitostní zájemci o hudbu.

Ruku v ruce s odborným muzikologickým a hudebně pedagogickým přístupem k doplňování hudebního fondu a s odbornou péčí o jeho uchování a zpřístupňování zůstává tradičním posláním hudebního oddělení MKP zabezpečení svobodného přístupu čtenářů ke všem druhům dokumentů především formou jejich **absenčního půjčování**.

- Právě toto vymezení, bez něhož lze ostatně jen s obtížemi uvažovat o poskytování služeb veřejnou knihovnou, od počátku zcela zásadním způsobem ovlivnilo a nadále ovlivňuje veškeré provozní i většinu odborných činností odehrávajících se ve specializovaném hudebním oddělení Městské knihovny v Praze.

Důsledně veřejný charakter našich služeb vystupuje obzvláště kategoričtě nejen v souvislosti s náročnými provozními podmínkami knihovnických služeb, ale také s nutností respektive povinností nakupovat do fondu veřejné knihovny našeho typu multiplikáty a zároveň se postarat o prodloužení jejich životnosti kvalitním knihařským zpracováním.

- Svého prozatímního vrcholu v souvislosti s absolutní velikostí fondu dosáhla MKP na sklonku 80. let dvacátého století, kdy celkový počet všech knihovnických jednotek v hudebním fondu (**hudebniny, knihy o hudbě, jednotlivé ročníky vázaných hudebních časopisů, gramofonové desky, mg. kazety a první exempláře CD**) dosáhl množství 210.000 tisíc exemplářů.

V 90. letech 20. století prošel hudební fond postupnou revizí, která vyvrcholila v době uzavření knihovny, kdy byly systematicky vyřazovány některé nadbytečné multiplikáty či k půjčování již nezpůsobitelné exempláře. Pro zachovalejší multiplikáty se hledalo a často i našlo další uplatnění, nejčastěji ve fondech jiných hudebních knihoven. Přínosem pro MKP byly pak některé uskutečněné výměny s partnerskými knihovnami v zahraničí (např. s hamburskou Městskou knihovnou) a s několika univerzitními knihovnami v USA (především v rámci IAML - U. S. Donated Music Materials Program).

- **Titulová skladba fondu** zůstala touto revizí důsledně nedotčena, jednalo se však pravděpodobně o jeden z nejmasivnějších odpisů z fondů MKP v celé její historii.

V průběhu let 1995-98 se přistoupilo rovněž k náročnému úkolu opětovného **historického a odborného vyhodnocení** nejstarších částí hudebního fondu, kterého se ujal historik Lubomír Fendrych, muzikolog se zkušenostmi v oblasti ediční a nakladatelské problematiky vydávání hudebních děl.

- K původním cca **3000** svazků vzácných hudebních tisků v majetku knihovny tento statut přijalo dalších cca **3000** hudebnin a zhruba **600** titulů hudebně historické, hudebně teoretické a me-

moárové literatury především z produkce německých, rakouských, českých a francouzských nakladatelství.

Mimořádnou zásluhu o oživení styků se zahraničními hudebními knihovnami a odbornými organizacemi měla na počátku 90. let dvacátého století tehdejší vedoucí hudebního oddělení MKP PhDr. Blanka Červinková (1942–2002). Byla jedním z organizačních garantů konference Mezinárodní asociace hudebních knihoven, archivů a dokumentačních center (**Inaternational Association of music libraries, archives and documentatin centres-IAML**) konané po pádu železné opony poprvé ve východním bloku v Praze v roce 1991, v letech 1992-1995 pak v této prestižní organizaci po dvě funkční období zastávala volenou funkci viceprezidentky pro veřejné knihovny.

- V současnosti je hudební úsek MKP zapojen do činnosti národní skupiny a je aktivním mezinárodním členem IAML.

Zkušenosti z budování a zpřístupňování fondů velké veřejné hudební knihovny podobné velikosti a významu mohou být s trochou nadsázky přirovnány k nahlížení do obrovské laboratoře. V průběhu času se zde projevila a zanechala svou stopu široká škála společensko kulturních, politických a ideologických vlivů, převratným způsobem ještě daleko před současnou revolucí informačních technologií zasáhla do hudebního života a tím i do služeb hudebních knihoven rychle se etabloující technologie kvalitního a relativně trvalého záznamu zvuku, která podstatným způsobem rozšířila a doplnila tradiční nabídku možností a událostí koncertního života a stala se i významným hnacím motorem showbyznysu a tím i rychlého rozvíjení prakticky všech žánrů populární hudby. I přes tento zdánlivě bouřlivý vývoj se však dodnes neztratil ani významně nezměnil žádný ze základních parametrů hudebního vzdělání, hudební kultury a hudebního života a s nimi ani cena a hodnota hudebních materiálů vtělených do notového zápisu a poznatků uložených v hudební literatuře.

S vysokou mírou pravděpodobnosti lze předpokládat, že žánrová a druhová rozmanitost a stále širší nabídka zvukových i zvukově obrazových záznamů hudby se stane trvalou a do budoucnu bezpochyby i zcela běžnou součástí informační společnosti a že o jejich distribuci a šíření ve společnosti se podělí kromě tradiční komerční sféry spolu s knihovnami i všechna elektronická a digitální média.

Skladba fondu hudebního úseku ÚK MKP

- zhruba **148.000** svazků hudebnin
- cca **28.000** českých i zahraničních knih o hudbě a vázaných hudebních časopisů
- fond zvukových materiálů, reprezentovaný dnes již víceméně uzavřeným a z technických důvodů pouze prezenčně přístupným fondem gramofonových desek (cca **12.000**), narůstajícím fondem magnetofonových kazet (cca **6.000**) a kompaktních disků (cca **10.000**)

Služby nabízené v hudebním úseku ÚK MKP

- půjčování hudebních materiálů (hudebniny, knihy, audio)
- poslech hudby různých žánrů a mluveného slova na CD, mg. kazetách a gramofonových deskách
- možnost přehrávání zapůjčených notových materiálů na digitálním pianě Yamaha
- samoobslužné kopírování tištěných materiálů v rámci platného autorského zákona a s ohledem na aktuální stav a historickou hodnotu dokumentu